

Jordi Planella

Espiritualitat i pedagogia en Jean Vanier

Resum

Sembla més que evident que no hi ha marxa enrere en el reconeixement de la dimensió espiritual del subjecte i en la vinculació d'aquesta dimensió amb la mirada social i els projectes d'acompanyament que es duen a terme en les societats contemporànies. És clau pensar en totes les dimensions de l'ésser humà (social, corporal, espiritual, emotiva o intel·lectual) per entendre la vida com un tot. En aquest sentit, cal que ens aproximem a la persona amb diversitat funcional des d'una perspectiva global i no de forma fragmentada i, per tant, entenent la persona com a ésser humà únic i irrepetible. Partint d'aquest plantejament general, el que em proposo al llarg d'aquest article és analitzar de manera particular una de les dimensions del subjecte, l'espiritualitat, centrant-me en l'anàlisi del cas de L'Arca i en l'obra de Jean Vanier.

Paraules clau

Pedagogia, Espiritualitat, Ésser humà, Diversitat funcional, Filosofia encarnada, L'Arca, Contacte, Alteritat

Espiritualidad y pedagogía en Jean Vanier

Parece más que evidente que no hay marcha atrás en el reconocimiento de la dimensión espiritual del sujeto y en la vinculación de esta dimensión con la mirada social y los proyectos de acompañamiento que se llevan a cabo en las sociedades contemporáneas. Es clave pensar en todas las dimensiones del ser humano (social, corporal, espiritual, emotiva o intelectual) para entender la vida como un todo. En este sentido, es preciso que nos aproximemos a la persona con diversidad funcional desde una perspectiva global y no de forma fragmentada y, por tanto, entendiendo a la persona como ser humano único e irrepetible. Partiendo de este planteamiento general, lo que me propongo a lo largo de este artículo es analizar de forma particular una de las dimensiones del sujeto, la espiritualidad, centrándome en el análisis del caso de El Arca y en la obra de Jean Vanier.

Palabras clave

Pedagogía, Espiritualidad, Ser humano, Diversidad funcional, Filosofía encarnada, El Arca, Contacto, Alteridad

Spirituality and Pedagogy in Jean Vanier

It seems obvious that there is no question of turning back the recognition of the spiritual dimension of the subject and the linking of this dimension to social gaze and the guidance projects being carried out in contemporary societies. It is vital to take account of all the dimensions of human beings (social, physical, spiritual, emotional and intellectual) in order to understand life as a whole. In this light, it is essential that we engage with people with functional diversity from a global perspective rather than in a fragmented way, understanding the individual as a unique and unrepeatable human being. Starting from this general premise, in this article I set out to analyse one particular dimension of the subject, namely spirituality, with a special focus on the case of L'Arche and the work of Jean Vanier.

Keywords

Pedagogy, Spirituality, People, Functional diversity, Embodied philosophy, L'Arche, Contact, Alterity

Com citar aquest article:

Planella, Jordi (2014).

"Espiritualitat i pedagogia en Jean Vanier".

Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa, 56, p. 46-58

ISSN 2339-6954

Les persones dèbils i vulnerables poden fer ressorgir allò més bell i lluminós que hi ha en les persones més fortes; les conviden a obrir el seu cor i la seva intel·ligència a la compassió, a estimar de forma intel·ligent i no només d'una forma sentimental. Els més dèbils conviden els que estan més dotats a descobrir la seva humanitat, a abandonar el món competitiu, per posar les seves energies al servei de l'amor, de la justícia i de la pau; a assumir millor les seves pròpies debilitats i fragilitats, que intenten amagar sovint darrere de les màscares.

Amar hasta el extremo. La propuesta espiritual del Arca
Jean Vanier

Sembla més que evident que no hi ha marxa enrere en el reconeixement de la dimensió espiritual del subjecte i en la vinculació d'aquesta amb la mirada social i els projectes d'acompanyament que es duen a terme en les societats contemporànies. Ho fa evident el volum de publicacions aparegudes en llengua anglesa i d'altres que comencen a aflorar en català o castellà en els darrers deu anys (Bazinet, 1995; Comensoli, 2011; Cowley i Cowley, 1992; Downey, 1986; McDonald, 2005; Porter, 1998, etc.). Benavent, en un treball recent, posa en evidència aquest gir vers les qüestions espirituals en les praxis socials: “atendre l'espiritualitat pot ajudar els professionals a posar els reptes dels usuaris en contacte amb el significat profund de la seva vida. És important poder detectar quines són les fortaleces i els recursos propis de la persona de cara a un acompanyament òptim” (2013: 43). Pensar en totes les dimensions que configuren la persona és clau, tot i que el més habitual (en moltes pràctiques, discursos i projectes) és limitar la mirada a una sola part de les diferents dimensions de la persona. És cert que molt sovint, tal vegada des del treball silenciós a l'ombra de les majories, sempre han existit minories que no han negat aquesta dimensió espiritual. Abbé Pierre i Jean Vanier, entre d'altres, són clars exemples de projectes, de pedagogies que l'han incorporat de forma natural (Lefèvre, 2011), però també és cert que la seva mirada segueix essent molt minoritària.

Crec que entendre al subjecte des d'una perspectiva multidimensional és un punt de partida fonamental; ens cal fer aflorar la dimensió social, corporal, espiritual, emotiva o intel·lectual per entendre la seva vida com un tot, com la integració dels elements que el configuren com a ésser de projecte. Ens cal partir de la idea que darrere de cada plantejament, perspectiva filosòfica o tècnica, hi trobem amagada una antropologia amb la seva particular i concreta visió de l'home. Així, si parlem de persones amb diversitat funcional, cal tenir molt present que darrere de cada “discapacitat” hi trobem la presència d'un subjecte humà que estructura la seva “discapacitat” i en fa una part de la seva biografia, tot i que allò veritablement important és que no només es defineix per la seva “discapacitat” (Planella, 2004: 133). Cal que ens aproximem a la persona amb diversitat funcional des d'una perspectiva global i no de forma fragmentada. No podem mutilar aquesta globalitat centrant-

Entendre al subjecte des d'una perspectiva multidimensional és un punt de partida fonamental

nos només en allò que genera un dèficit. Si parlem de persona, entenc que aquesta té una història personal (amb un passat), amb llibertat per prendre determinades decisions, amb una posició concreta davant del món i amb un determinat nivell de socialització. Hem de poder partir de la idea de persona com a ésser humà únic i irrepetible. Partint d'aquest plantejament general, el que em proposo al llarg d'aquest article és analitzar de manera particular una de les dimensions del subjecte: l'espiritualitat; per tal de fer-ho em centraré en l'anàlisi del cas de L'Arca i en l'obra de Jean Vanier.

Jean Vanier: una filosofia encarnada

Podem afirmar amb rotunditat que la filosofia de Jean Vanier és una filosofia “encarnada” (en el sentit que Merleau-Ponty dóna al terme encarnar). Per què es tracta d'una filosofia encarnada? Fent referència a la seva obra es veu clarament com aquesta es vertebrava amb la seva vida; no es tracta d'una escissió entre obra (acció) i pensament (reflexió). El mateix Vanier ens ho diu en un dels seus textos: “molts dels principis d'Aristòtil són vàlids per a qualsevol moral. Ser humà no significa simplement obeir lleis que vénen de l'exterior de la persona sinó assolir la maduresa. Ser humà significa realitzar-se el més plenament possible. Si no ens realitzem plenament, alguna cosa es perd per a tota la humanitat” (2000: XIII-XIV). Per què referir-se a Aristòtil quan parlem de projectes d'acompanyament a persones amb diversitat funcional? Ningú no ho fa, la majoria de projectes són excessivament pragmatistes. Contràriament, per a Vanier, la connexió entre teoria (si es vol pensament filosòfic i pensament teològic) forma part del moll de l'os del seu treball. La seva formació inicial en el camp de la filosofia ajudarà a aquest entramat deliciós que nodreix la seva particular forma d'entendre el món i el treball en el sector de la diversitat funcional.

No existeix encara un treball extens i sistemàtic que abrasi de forma clara la seva biografia, però sí que existeixen petits esbossos (especialment escrits en anglès i francès) que ens permeten aproximar-nos a la seva història i a com el seu trajecte vital el condueix fins a la creació de L'Arca i tot el que això comportarà en un futur. També comptem amb alguns llibres del mateix Vanier que, de forma autoreferent, ens narra el seu propi procés, especialment en el llibre dedicat a la història de L'Arca. No passa el mateix amb els textos dedicats a estudiar el seu principal projecte: L'Arca. De manera exponencial, llibres, ponències en congressos, tesis doctorals o articles han anat apareixent i donant forma sistematitzada a la seva pedagogia. Alguns exemples d'aquestes recerques els trobem en els treballs de Hryniuk (2010), Spink (2006), St. Armand (2006), Downey (2007), entre d'altres.

Vanier, de nacionalitat canadenca, va néixer a Suïssa el 10 de setembre de 1928 en el si d'una família compromesa amb la fe i amb la societat. El seu pare era diplomàtic canadenc i amb els anys va arribar a ser el governa-

dor general del Canadà. De ben jove decideix ingressar a la Marina anglesa (el 1942 quan només té 13 anys), i ho fa a la prestigiosa acadèmia militar Dartmouth Naval College del Regne Unit (una escola militar d'elit). El seu pas per l'exèrcit li serveix per prendre consciència de la capacitat que la humanitat té per destruir-se a ella mateixa (la seva entrada coincideix plenament amb la Segona Guerra Mundial). Durant la seva etapa militar llegirà el primer llibre autobiogràfic del monjo trapenc Thomas Merton (*La muntanya dels set cercles*), que li provoca un primer trencament i l'inici d'una recerca espiritual que aquell mateix any el farà deixar la Marina. La nova etapa vital de Vanier se centra en els estudis i en un treball intens de cerca espiritual. És justament en aquests anys que Vanier coneix el pare dominic Thomas Philippe en el centre de formació teològica per a laics l'Eau Vive. Es tractava d'una petita comunitat on els estudiants aprenien teologia mentre vivien l'experiència encarnada d'una vida comunitària. Els estudiants eren de diferents llocs del món, molts d'ells amb pocs recursos econòmics. El 1952 Roma destitueix el pare Thomas per heterodox, i demanen a Vanier que n'assumeixi el lideratge fins al 1956. Després el centre és clausurat. Els estudiants no hi van poder seguir i es van haver de traslladar a l'Institut Catòlic de París. És allí on realitza la seva tesi doctoral sobre l'ètica d'Aristòtil (publicada amb el títol de *Le goût du bonheur. Au fondement de la morale avec Aristote*)¹. (*El sabor de la felicitat. A la base de la moral d'Aristòtil*). Tal com diu el mateix Vanier:

“Aristòtil era un dels grans testimonis de la recerca de la felicitat. Ara bé, no va reflexionar com a ideòleg sinó a partir dels fets humans i de la seva experiència personal [...]. La moral d'Aristòtil es fonamenta, no sobre una idea, sinó sobre el desig de plenitud inscrit en cada ésser humà” (2000b: X-XI).

La presència d'Aristòtil és fonamental per entendre com la filosofia travessa la seva vida i el seu pensament, convertint-se no en una saber sinó, tal com diu Pierre Hadot, en una forma de vida. L'any següent (1963) visita de nou Thomas Philippe, que feia de mossèn al centre Val Fleuri al poble de Trosly-Breuil, que acollia persones amb diversitat intel·lectual. Thomas Philippe serà el desencadenant, el subjecte que provocarà un gir radical en la vida de Vanier². Allí comença el seu veritable interès pel tema de la diversitat i de les formes com la societat exclouia en aquell moment —i encara ara— les persones portadores d'algun tipus de diferència.

Per a Vanier es tracta de “prendre consciència que formem part d'una humanitat comuna i que aquesta pertinença és més important que qualsevol altra” (2000a: 6)³. Durant un any ensenyarà filosofia al Saint Michel Collège de la Universitat de Toronto i després tornarà a França, tot i que li van oferir una plaça fixa de professor i que les seves classes d'ètica varen ser un èxit. Aquesta fonamentació de la seva comprensió de la vida, i de manera especial d'una vida viscuda amb “normalitat” des de la diferència, tindrà sentit i rellevància per la seva vinculació amb la filosofia; aquest fet farà que Vanier

Hem de prendre consciència que formem part d'una humanitat comuna i que aquesta pertinença és més important que qualsevol altra

sigui un veritable filòsof de la diversitat. Abans de marxar ja havia conegut les persones amb diversitat funcional a Trosly, i reconeixia que “el seu crit de dolor i la seva set d’amor l’havien tocat profundament”. Sentir-se tocat, estar tocat per la vida de les persones amb diversitat serà un fet rellevant en la vida i l’obra de Jean Vanier. Opta, com ho faran d’altres, per deixar una vida còmoda i una prometedora carrera acadèmica i anar a “viure amb” les persones amb diversitat funcional en una comunitat.

En un hospital psiquiàtric a prop de París coneix dos homes amb diversitat intel·lectual ingressats allí arran de la mort dels seus pares: Raphaël Sini i Philippe Seux. La seva miserable i inhumana existència entre els murs d’aquell asil el fan plantejar-se anar a viure tots tres junts en una casa. Sobre això narra Vanier:

“El 1963, a través de la mediació del pare Thomas Philippe, vaig descobrir el món de sota. Visitant institucions, asils, hospitals psiquiàtrics, vaig conèixer el món de les persones malaltes mentals i de les persones amb diversitat intel·lectual, un món de desolació i bogeria. Les persones estaven amagades, marginades, lluny de la societat, per tal que no les veiéssim. Tancades en una sala, donaven voltes sense tenir res a fer. Els dormitoris estaven perfectament arreglats però tot era molt despersonalitzat. El personal assistent treballava sovint des del cor, però amb prou feines podia dedicar temps als qui hi vivien ingressats. Les persones que patien una discapacitat intel·lectual estaven abandonades a la seva pròpia sort, sovint oprimides. Si es rebel·laven eren castigades severament per contrarestar l’agressivitat i tota possible esperança” (1997: 21).

Aquest és el senzill origen del seu projecte Arca. Vanier dirà que en aquell moment els dos homes no volien ni un professional, ni un savi, només volien un amic amb qui compartir la vida i sobretot un lloc digne on poder viure. La seva obra és, en realitat, una pregunta radical sobre l’ésser humà: ¿què vol dir ser plenament un ésser humà, una persona humana? Al darrere de la pregunta s’hi amaga la seva postura, que expressament escapa a les mirades “compassives” que sovint des de determinats organismes es tenen vers l’alteritat. Vanier no busca una compassió paternalista vers les persones amb diversitat. Sí que està interessat en una compassió que es construeix a partir de la idea de “compartir el pa amb”, de “compartir la vida amb”, de formar part d’una mateixa comunitat de vida, allò que Richard Sennet exposa amb detall al seu llibre *Juntos. Rituales, placeres y política de cooperación*: “una persona ha de veure’s a si mateixa en l’altre”.

Crec que és pertinent comparar Vanier amb els “grans” pensadors radicals, i quan dic grans penso en Lanza del Vasto –també creador d’una comunitat denominada Arca, fundada abans que la de Vanier, i personalment desconec si va servir per inspirar al nostre autor– i el seu gran projecte de vida en comunitat i no violència, Marcel Légaut –catedràtic de matemàtiques a París, que ho abandona tot per fer de pastor i crear una comunitat–, que

també és autor de llibres que encaixen amb la manera de pensar de Vanier: *La comunitat humana* o *L'home a la recerca de la seva humanitat*. I, finalment el meu autor de referència permanent, Fernand Deligny, creador també d'un projecte de vida comunitària amb persones autistes (proper realment, doncs, al projecte de Vanier) a Cévennes, uns cent quilòmetres a l'interior de Montpellier. Tots aquests autors, igual que Vanier, són pensadors, veritables filòsofs que presenten i dibuixen una clara antropologia filosòfica en la qual la diferència juga una part important, i la vida en comunitat fa la resta. Pensar la humanitat, amb les seves fragilitats i possibilitats, és l'objectiu que els podria agrupar i que els dona una força molt clara.

En un moment en què sembla que prevalen de forma exagerada els valors com la competitivitat, l'excel·lència, el ser competent i productiu, etc., la proposta de Vanier emergeix com un camí ben diferent per trencar amb el model imperant. ¿Quin paper els espera, altrament, a les persones amb discapacitat intel·lectual en la corrosiva societat actual? ¿Quines possibilitats laborals –reals– tenen? Des que va fundar L'Arca, Vanier ha centrat la seva activitat a animar i expandir el seu projecte original, i el més visible han estat els seus escrits en forma de llibres, però especialment les seves cartes mensuals (traduïdes a diferents idiomes i enviades a totes les comunitats Arca). L'Arca és present a trenta-cinc països en forma de cent trenta-nou comunitats, dues d'elles a Catalunya i una a Madrid.

Pensar la humanitat, amb les seves fragilitats i possibilitats, és l'objectiu que podria agrupar aquests grans pensadors

Pedagogia i espiritualitat en Jean Vanier

Es tracta de dues qüestions ben diferenciades i, excepte lloables ocasions (Edith Stein en seria l'exemple més clar), no gaire sovint les trobem vinculades, agafades del bracet, sinó que, per una banda, ens apareix la pedagogia i per l'altra l'espiritualitat. En el cas de Vanier, espiritualitat i pedagogia es trobem entrellaçades, no poden existir per separat. És cert que si preguntéssim a Jean Vanier no es definiria com un pedagog (com tants altres que sí els hi considerem); però és més que evident que la seva obra (els projectes i els llibres) són una veritable pedagogia, i de forma més concreta una pedagogia social. Per a mi Vanier està al costat dels grans pedagogs socials (molts d'ells també oblidats) com Januz Korczak, Francesc Tosquelles, Fernand Deligny, Bruno Bettelheim, etc. Això vol dir que ha desenvolupat una veritable pedagogia i que, no en tinc cap mena de dubte, ha revolucionat la mirada vers les persones amb diversitat funcional. Una altra cosa és que els interessos de la mirada biomèdica a la diversitat neguin i no escoltin les paraules i els projectes de Vanier (cosa que també va passar amb Deligny i el seu treball amb persones autistes). Fet i fet, només ens caldria analitzar la bibliografia recomanada de les assignatures que s'ensenyen a la universitat vinculades a matèries de discapacitat: Vanier brilla per la seva total absència. És possible que en cursos vinculats a teologia pastoral sigui un autor clau, però en la formació vinculada més directament a les professions socials és un autor oblidat.

Quan Vanier comença a treballar en el projecte de L'Arca, neix el que més tard es coneixerà com la *Teoria de la normalització*. Aquesta teoria intentava que totes les persones poguessin viure de forma normalitzada, igual que la resta. Però per a Vanier això és, en realitat, una arma de doble fulla. La societat s'erigeix sovint portadora d'una veritat fonamentada en allò que és normal (allò veritable, i que la resta hauríem de seguir). ¿Per què hem de pensar que allò que és característic de la persona amb discapacitat és negatiu, que ha de ser abandonat, normalitzat? M'agrada pensar que existeixen tantes "normalitats" com persones. I aquí podríem adaptar el lema evangèlic de "qui sigui normal que tiri la primera pedra". L'ideal de "normalitat" podem pensar-lo com una il·lusió o com una tirania que algú ens imposa i cap a on ens sentim impulsats. L'Arca és un veritable exercici de contrapoder d'aquesta tirania (que pot estar il·lustrada i exemplificada pel DSM-IV, per les categories i nivells de dependència, pels serveis monolòtics que ofereix l'administració per tractar les persones "diferents"). Vanier proposa un crit a favor de viure amb plenitud aquesta diferència, sense reduir-la ni forçar-la cap a la igualtat monolítica. Tothom té dret a viure la seva "singularitat" i el dret a no ser reduït (o disminuït) com a persona.

En aquest sentit, cal que llegim l'experiència de L'Arca com una invitació a la societat per tal que aquesta canviï la mirada vers la diferència. Vanier dirà: "L'Arca experimenta una gran paradoxa: les persones que la societat jutja com a inútils i bones només per ingressar en institucions, allà esdevenen el centre de tot procés de transformació". Vanier parteix també d'una mirada bioètica que qüestiona amb força els supòsits vinculats a l'avortament quan els diagnòstics anuncien o apunten vers un futur fill amb discapacitat. Les pressions neodarwinistes i neoeugenèsiques troben en Vanier un activista resistent, un ferm opositor. En aquest sentit, Vanier fou dels primers a fer una veritable filosofia de la discapacitat, un camí que després han seguit altres pensadors (tots ells vinculats d'una o altra forma a la discapacitat): Martha Nussbaum, Julia Kristeva, Alexandre Jollien, i podríem afegir-hi activistes i pensadors del Foro de Vida Independiente (destacant Javier Romañach) i d'altres com Soledad Arnau i l'Instituto de Paz, Derechos Humanos y Vida Independiente (IPADEVI). I el seu projecte respon de forma clara i radical al trencament amb estructures (i mentalitats) dicotòmiques: "les nostres comunitats volen ser testimonis, en el si de la comunitat i de l'església, de l'amor de Déu, veu les profunditats dels cors i acull les nostres debilitats. L'Arca no és una solució a un problema social; és el signe que els éssers humans no estan abocats a la guerra i a la lluita, en què els més forts aixafen sempre els dèbils; l'amor és possible. Cada persona és vàlida i sagrada" (1997: 8).

La comunitat és un concepte clau en el pensament de Vanier. De la seva experiència comunitària a l'Eau Vive n'extreu algunes idees centrals que alimentarà amb textos sobre la vida comunitària dels Pares de l'Església i d'altres pensadors (entre els quals cal destacar el pastor luterà Dietrich Bonhoeffer i el seu llibre *Viure en comunitat*). La comunitat té un sentit fonamental per a Vanier: "la comunitat és el lloc on es creix en l'alliberament

interior, el lloc del desenvolupament de la consciència personal [...]. En una veritable comunitat, cada persona ha de poder preservar el secret profund del seu ésser” (1983a: 34-35)⁴. Si recordem el que narra Vanier quan parla de la institució psiquiàtrica on recull Raphaël i Philippe, ens adonem que el que ell proposa és exactament el contrari del que hi va observar. Podem fer l'exercici de pensar com són moltes residències de gent gran, residències per a persones amb discapacitat, algunes de les institucions psiquiàtriques que encara existeixen a casa nostra (Sant Boi, Reus o Salt), i veurem que allò que Goffman definia com a institucions totals continuen existint i la vida passa *intra* murs, allunyada de la societat. Diu Vanier en relació amb els murs: “aquests murs es trobaven, en primer lloc, en els hospitals psiquiàtrics i en les institucions que vaig visitar. Raphaël i Philippe estaven amagats darrere d'amplis murs [...]. Aquests murs empresonaven també els pares que de vegades se sentien culpables, o fins i tot exclosos per l'Església per culpa del seu fill” (1995c: 17-18).

Contràriament a la idea dels murs que divideixen les societats, Vanier proposa una vida comunitària, no allunyada de la societat; una vida amb estil familiar, on cadascú disposa del seu espai i pot personalitzar-lo. Podem dir que L'Arca és una casa com qualsevol altra; una casa ordinària i una comunitat extraordinària (si volem jugar amb les paraules). Per a Vanier la vida comunitària té sentit pensant en la idea d'unitat, un cos unit d'una persona amb altres persones, que conviu sense rivalitats i on cadascú troba el seu lloc. La vida comunitària comporta elements de cooperació, la presa conjunta de decisions, la responsabilitat compartida dels diferents membres de la comunitat, un esforç per estar i mostrar-se atent als altres. Però el més interessant és la idea que dins de la comunitat coexisteixen moltes diferències que fan de cadascú una persona singular. De la trobada inicial amb Raphaël i Philippe neix la convicció que una vida comunitària amb les persones amb discapacitat és realment possible.

Vanier proposa una vida comunitària, no allunyada de la societat; una vida amb estil familiar

La idea de la persona com a centre és fonamental en el pensament de Vanier. Segurament fou rellevant el fet que Jacques Maritain va impartir docència al centre teològic l'Eau Vive mentre hi estudiava Vanier. Tal com s'especifica a la Carta Fundacional de L'Arca:

“Tota persona, siguin quins siguin els seus dons o límits, comparteix uns trets comuns amb la humanitat. Ella té un valor únic i sagrat i té els mateixos drets i la mateixa dignitat. Els drets de la persona són: dret a la vida, a les cures, a un espai per viure (una llar), a l'educació, al treball, però també a ser estimat, a l'amistat, a la comunió i a la vida espiritual”.

El nivell de centralitat de la persona en el seu projecte és tan important que va escriure el llibre *Cada persona és una història sagrada*, on de forma detallada exposa la seva particular antropologia, la seva visió de l'home. La persona en el centre de la comunitat trenca amb la idea imperant dels murs (reals i simbòlics) que ens separen els uns dels altres. Els murs entre forts i

dèbils; els murs que tranquil·litzen els que s'etiqueten com a normals i que es diferencien dels que són etiquetats com a anormals o diferents; els murs que exclouen per deixar tranquils els inclosos; els murs de les capacitats i de les discapacitats, etc. La persona podrà viure “humanament” en la mesura en què pugui tenir una identitat i sigui reconeguda, sigui anomenada (pel seu nom) i reconeguda per l'altre. És per això que la persona és anomenada, acollida i acompanyada per l'altre.

Podem dir que quan pensem en Vanier ens trobem davant d'un fenomen tan antic com la humanitat mateixa: davant la lògica utilitarista que domina les nostres vides, l'home ha inventat altres formes (radicals, no podia ser d'altra manera) de viure, d'organitzar la vida per a les persones que la societat considera com a “no útils”.

L'espiritualitat de L'Arca

És així que la seva proposta espiritual es focalitza en la idea neotestamentària de l'acollida, del caminar al costat del pobre; d'un pobre entès en el senti més ampli possible del terme. En paraules seves: “I sempre hi ha pobres i exclosos que són considerats incapaços d'inserir-se a la societat. Són els pidolaires, les persones sense llar, els aturats, els homes i dones que pateixen una malaltia mental, una deficiència física o mental; és la gent gran abandonada, els no establerts, els que es tanquen en una imatge ferida d'ells mateixos. Són tots aquells i aquelles que pateixen la malnutrició i la misèria: són tots els refugiats que fugen de l'odi” (1997: 17). Crec que val la pena ressaltar aquest fet perquè malgrat que el gran projecte seu (L'Arca) ha estat centrat en el camp de les persones amb diversitat funcional, totes, absolutament totes les seves pràctiques i els pensaments que les sustenten, poden traslladar-se i adaptar-se a altres col·lectius.

Si retornem a la idea d'una teologia de la pobresa ens adonem que les arrels en les quals el projecte se sustenta són ancestrals. Aquesta tasca ja la va fer la comunitat prehistòrica de Shanidar acollint i cuidant un dels seus membres amb mobilitat reduïda; ho va seguir fent Sant Zotikos al segle IV després de Crist acollint els leprosos que estaven destinats a viure a la intempèrie allunyats de les poblacions de Constantinoble, i la segueix realitzant Jean Vanier i les Comunitats Arca acollint les persones amb les vides i els cossos trencats, per transformar aquest patiment en una creativa vida comunitària. Tot plegat permet un descobriment conjunt de la nostra humanitat, així com adonar-nos que una gran transformació s'opera quan s'acull algú que ha estat expulsat dels sistemes productius. Des d'aquesta perspectiva es posa en marxa una veritable pedagogia de l'amor que de forma genèrica es fonamenta en els principis generals que regeixen l'Evangeli (Teologia de l'Amor). No queda lluny dels plantejaments de Vanier la Teologia del Bon Samarità o la idea fonamental d'acollir la pobresa (la pobresa entesa com a radical alteritat).

Segurament sigui clau el fet que els membres de L'Arca es reconguin (de forma conjunta) éssers vulnerables, éssers indigents (i no només les persones que hi són acollides). La incertesa dóna la força necessària per construir i mantenir el propi projecte i el projecte dels altres. La inseguretat del que se sap "sense discapacitat aparent" es vincula amb el que proposa Vanier: "hi havia, i hi continua havent, una lluita en mi entre la necessitat de tenir raó, de tenir poder, de controlar-ho tot, i l'acollida profunda de l'altre, la confiança en Déu i en els altres; entre la necessitat d'ascendir per manar i el desig de descendir per estimar, escoltar i ser vulnerable entre les persones (1997:145).

Vanier proposa un mística del cos; no és estrany el que afirmo. Mentre que en altres models el cos de la persona amb diversitat és negat i amagat, Vanier el privilegia, el fa aflorar. S'hi refereix sobradament Swinton en parlar del cos de Crist en les persones amb síndrome de Down (2004). A L'Arca existeix un acció que en determinats moments esdevé central: l'acció de rentar els peus a l'altre. Reaprenent l'activitat que féu Jesús, i trencant amb les dicotomies fort/dèbil, normal/anormal, capacitat/discapacitat, els membres de L'Arca posen en marxa aquest ritual en què el tacte (també entès com quelcom molt més enllà de les tàctiques) ressitua el cos "ferit" de la persona amb diversitat funcional.

Però és ben cert que, en la teologia de Vanier, l'apropament a l'altre passa per una mística del tacte en lloc de fer-ho per una psicologia de les tàctiques. L'elogi de la carícia, del tacte, del contacte, esdevenen el centre de l'experiència espiritual. Es tracta d'una mirada humanista, fonamentada en la compassió i l'amor de l'altre (Caillé i Chanial 2008).

A mode de conclusió

La lògica dominant del sector de la diversitat funcional (centrada encara de forma excessiva en el model biomèdic i que posa en joc la trilogia activista de diagnòstic-tractament-intervenció) es veu difosa per mirades alternatives a aquest model. La mirada de Vanier és especialment rellevant (encara que per ara no sigui gaire reconeguda) atès que la perspectiva humanista de la diferència és la que ens ha de permetre això que Vanier proposa: descobrir la nostra pròpia humanitat a partir de descobrir la humanitat de l'altre. Malgrat que la proposta de Vanier, centrada en una pedagogia espiritual, ja fa molts anys que ha obert viaranyes que permeten altres formes de transitar pel sector de la diversitat funcional, cal ser plenament conscient que el camí que ens resta per recórrer és encara molt llarg. Caldrà seguir repensant la seva obra i el seu projecte des de múltiples perspectives: teologia, estudis espirituals, *disability studies*, teories del *care*, etc. En el cas d'aquesta darrera perspectiva diu Gleen: "Tothom té necessitat de *care*, i no només els vells, els nens, les persones incapacitades" (2000). Ens endinsem en un nou context que segurament pot extreure moltes de les idees que se sustenten en l'experiència

Vanier proposa descobrir la nostra pròpia humanitat a partir de descobrir la humanitat de l'altre

de L'Arca. Vanier, sense saber-ho ni anomenar-ho així, ja havia iniciat el context d'una societat del *care*, d'una veritable pedagogia de la compassió que té com a centre la dimensió espiritual del subjecte.

Jordi Planella
Catedràtic i professor de Pedagogia
Universitat Oberta de Catalunya
jplanella@uoc.edu

Bibliografia

- Bazinet, J. C.** (1995) *Communal Journey's: A Phenomenological Inquiry into the Experience of Living and Working in L'Arche*. Master thesis, University of British Columbia.
- Benavent, E.** (2013) *Espiritualidad y educación social*. Barcelona: Ediuoc.
- Caillé, A.; Chaniel, P.** (2008) "L'amour des autres. *Care*, compassion et humanitarisme". *Revue du MAUSS*, 32, 5-31.
- Comensoli, P. A.** (2011) "Descending the ladder. The theological anthropology of Jean Vanier's key metaphor". *Journal of Religion, Disability and Health*, 15 (2), 115-129.
- Cowley, D; Cowley, G.** (1992) *One Woman's Journey. A Portrait of Pauline Vanier*. Toronto: Novalis.
- De Cos, J.** (2008) "La propuesta espiritual de Jean Vanier: las comunidades de 'El Arca' y de 'Fe y Luz', *Vida sobrenatural: revista de teología mística*, 656, 101-111.
- Downey, M.** (1986) "Jean Vanier: Recovering the Heart". *Spirituality Today*, 38 (4), 337-348.
- Downey, M.** (2007) "Disfigurement and Reconfiguration: The Contribution of Jean Vanier and L'Arche to a Renewed Social Order". *Theoforum*, 38 (3), 309-320.
- Garrau, M.; Le Goff, A.** (2012) *Politiser le care? Perspectives sociologiques et philosophiques*. Lormont: Le Bord de l'eau éditions.
- Hauerwas, S; Vanier, J.** (2008) *Living Gently in a Violent World: The Prophetic Witness of Weakness*. Downers Grove, IL: Intervarsity Press.
- Hryniuk, M.** (2010) *Theology, Disability and Spiritual Transformation: Learning from the Communities of L'Arche*. Cambria Press.
- Jouan, M.; Lauger, S.** (dir.) (2009) *Comment penser l'autonomie? Entre compétences et dépendances*. Paris: PUF.
- Lefèvre, D.** (2011) *Les combats de l'Abbé Pierre*. Paris: Le cherche midi.
- McDonald, K.** (2005) "L'Arche: The Successes of Empowerment in a Faith Centered Community". *Journal of Religion, Disability and Health*, 9 (4), 5-28.
- Nakano Gleen, E.** (2000) "Creating a Caring Society". *Contemporary Sociology*, 29, 84-94.

- Nouwen, H.** (1999) *Ma foi comme une histoire*. Paris: Novalis.
- Planella, J.** (2004) *Subjectivitat, dissidència i discapacitat. Pràctiques d'acompanyament social*. Barcelona: Claret.
- Planella, J.** (2013) "Pedagogía social y diversidad funcional. De la rehabilitación al acompañamiento". *Educatio Siglo XXI*, 31 (2), 113-128.
- Planella, J.** (2014) "L'obra educativa de Jean Vanier: convivència i discapacitat". Dins: Galceran, M. i Vilanou, C. (Coord.) *Pedagogia social, humanisme i espiritualitat*. Barcelona: Ediuoc (en premsa).
- Planella, J.; Martínez, O.** (2011) *Acció socioeducativa i diversitat funcional*. Barcelona: UOC.
- Planella, J.; Pié, A.** (2012) *Militancia y diversidad funcional*. Barcelona: Ediuoc.
- Porter, B.** (1998) "L'Arche Daybreak: An Example of Interfaith Ministry Among People with Developmental Disabilities". *Journal of Pastoral Care*, 52 (2), 157-165.
- Reimer, K.** (2009) *Living l'Arche Stories of Compassion, Love and Disability*. Collegeville, MN: Liturgical Press.
- Spink, K.** (1991) *Jean Vanier and L'Arche: A communion of Love*. Nueva York: Crossroad.
- Spink, K.** (2006) *The Miracle, the Message, the Story: Jean Vanier and L'Arche*. Londres: Darton, Longman & Todd.
- ST. Armand, N.** (2006) "La spiritualité: au coeur ou en marge de l'intervention sociale?". *Reffets: revue d'intervention sociale et communautaire*, 12 (1), 20-47.
- Swinton, J.** (2000) *Resurrecting the Person: Friendship and the care of people with severe mental Health problems*. Nashville: Abingdon Press.
- Swinton, J.** (2003) "The Body of Christ has Down's Syndrome: Theological reflections on disability, vulnerability and Graceful Communities". *Journal of Pastoral Theology*, 13 (2), 66-78.
- Swinton, J.** (2010) "Who is the Goode w Workship?: Theologies of disability, challenges and new possibilities". *International Journal of Practical Theology*, 14 (2), 273-307.
- Tipett, K.** (2009) "Jean Vanier: No podemos aceptar la debilidad del otro, si no aceptamos la pròpia". *El Ciervo*, 702-703, 28-32.
- Tronto, J.** (2008) *Un monde vulnérable. Pour une politique du care*. Paris: La Découverte.
- Vanier, J.** (1995) *Cada persona es una historia sagrada*. Madrid: PPC.
- Vanier, J.** (1997) *Amar hasta el extremo. La propuesta espiritual de El Arca*. Madrid: PPC.
- Vanier, J.** (2000) *Acoger nuestra humanidad*. Madrid: PPC.
- Vanier, J.** (2000) *Homme et femme, ils le fit: pour une vie d'amour authentique*. Paris: Le Groupe Fleurus-Mame.
- Walsh, A. M.** (2011) "Jean Vanier: An Alternative Voice for the Social Work Profession". *Journal of Religion & Spirituality in Social Work*, 30, 340-357.

-
- 1 Vanier diu en el mateix text (originàriament la seva tesi doctoral): “molts dels principis d’Aristòtil són vàlids per a qualsevol moral. Ser humà no significa simplement obeir lleis que vénen de l’exterior de la persona, sinó assolir la maduresa. Ser humà significa realitzar-se el més perfectament possible. Per a Aristòtil, aquesta realització prové de l’exercici de l’activitat més perfecta: cercar la veritat en totes les coses, fugir de la mentida i la il·lusió, actuar segons la justícia, sortir d’un mateix per actuar pel bé dels altres en la societat” (2000b: XIII-XV).
 - 2 Ens ho diu el mateix Vanier: “fou el mes d’agost de 1964 quan, recolzat i animat pel pare Thomas Philippe, vaig començar a viure amb Raphaël i Philippe Seux. Aquella vida senzilla al costat de persones que patien una deficiència mental em va transformar. Fins aleshores la meua existència se situava, sobretot, en el pla del meu enteniment i de la meua voluntat; tenia certes barreres interiors que amagaven les meves pors i protegien la meua sensibilitat. A L’Arca he après a viure en el pla del cor” (1997: 7).
 - 3 Vanier dirà també que “la vida comunitària a L’Arca m’ha ajudat a descobrir què significa l’ésser humà. Pot ser sorprenent que els dèbils i marginats siguin mestres de la humanitat, i aquesta és la veritat que jo descobreixo vivint amb ells. Compartir el que he après i continuo aprenent sobre la nostra humanitat comuna i sobre el fet que estiguem cridats a créixer, a ser més humans” (2000: 7).
 - 4 El mateix Vanier dirà: “Jo he descobert la comunió a L’Arca. Abans de L’Arca jo tenia la tendència a evitar la relació; era més auster, estava centrat en els estudis i l’oració. Tenia por de ser vulnerable. Em protegia. Necessitava actuar, conèixer, controlar i ensenyar [...]. Les persones amb discapacitat m’han ensenyat a prendre un altre camí, el de la tendresa, l’amor i la comunió. M’han donat la mà per entrar a la festa, a compartir la meua vida amb elles. He descobert la importància de l’escolta, de la comunicació i del llenguatge oral i no oral. No podia acompanyar-les segons les meves normes i les meves teories, ni tractar-les únicament com a persones a les quals he d’ensenyar” (2000a).
-